

Kritische vragen over beeld en beschrijvingen van beeld in de Nederlandse rechtszaal

Universiteit Utrecht

Bacheloreindwerkstuk Communicatie- en Informatiewetenschappen

Martijn van Laar (4177029)

Begeleiding: Lianne van Weelden

Er is veel onderzoek gedaan naar de effecten van beeld op het oordeel van juryleden in de rechtbank in Amerika. Hier blijkt bijvoorbeeld uit dat verdachten in zaken met beelden vaker schuldig worden verklaard dan wanneer bewijs niet visueel wordt weergegeven. In Nederland ontbreekt onderzoek naar beeldgebruik in de rechtszaal. Om hier verandering in aan te brengen is een corpus van rechtszaken opgesteld. In dit eindwerkstuk wordt aan de hand van deze corpus onderzocht of beelden die fysiek aanwezig zijn in de rechtszaal vaker kritisch benaderd worden dan beelden die slechts worden beschreven. Ook wordt gekeken of er meer twijfel is over relevante beelden. Het blijkt dat fysieke aanwezigheid niet vaker kritiek op de beelden met zich meebrengt. Relevantie is marginaal van belang voor twijfel over visueel bewijs. Implicaties hiervan worden toegelicht aan de hand van kwalitatieve analyses.

Aanleiding

In de Nederlandse rechtspraak wordt steeds meer gebruik gemaakt van verschillende vormen van beeldmateriaal. Van beelden is het bekend dat ze overtuigender kunnen zijn dan tekst (Joffe, 2008). Voor het gebruik van beeldmateriaal zijn echter nog geen regels opgesteld. Ook is er nog geen onderzoek gedaan naar het gebruik van beeld in het Nederlandse rechtssysteem.

Een onbelicht aspect van beeldgebruik in de rechtszaal is het gebruik van beschrijvingen van beeld in plaats van fysieke beelden. Dit kan bijvoorbeeld voordoen vanuit financiële of praktische overwegingen. Deze beschrijvingen van beeld zouden uit communicatief oogpunt wezenlijk anders kunnen functioneren, en eventueel in meerdere of mindere mate kunnen overtuigen dan het beeld in kwestie wanneer dit getoond zou worden. In dit onderzoek zal onder meer een inventarisatie van deze vormen van beeldgebruik in de rechtszaal worden gemaakt.

Zoals in juridische literatuur wordt aangegeven, is het noodzakelijk om onderzoek te doen naar het gebruik van beeld in het Nederlandse (straf)proces (Vanderveen, 2011). Tot nu toe focust onderzoek naar beeldgebruik in de rechtszaal zich voornamelijk op het Amerikaanse rechtssysteem. Op het gebied van beeldgebruik in het Nederlandse rechtsproces is nooit empirisch onderzoek gedaan. Dit is wel relevant omdat beelden steeds makkelijker kunnen worden geproduceerd en dus meer beschikbaar zijn. Vanwege het feit dat er geen regels zijn opgesteld met betrekking tot het gebruik van beeld of de beschrijving daarvan, is in principe elk gebruik van beeld toegestaan in de rechtszaal. Vanuit wetenschappelijk perspectief is het daarom relevant te kijken welke rol deze visuele bewijsstukken in een juridische context spelen.

Het doel van dit onderzoek is het analyseren van de communicatie die plaatsvindt in de rechtszaal over de beelden die daar worden gebruikt. Hierbij wordt met name gekeken naar de manier waarop de waarheid van deze beelden kritisch benaderd wordt. Het is immers mogelijk dat beelden niet het hele verhaal vertellen. Een beeld kan uit de benodigde context gehaald worden, bijgesneden worden of anderszins zijn gemanipuleerd. De twijfel en kritische vragen die dit op kan roepen zijn onderwerp van dit onderzoek.

Onderzoek naar gebruik van beeld in een juridische context

Naar het verschil in overtuigingskracht en impact op lezers tussen beeld en beschrijvingen van beeld is in een juridische context al veel onderzoek gedaan. Deze onderzoeken focussen zich op rechtssystemen die gebruikmaken van een jury, zoals het systeem in de Verenigde Staten. De juryleden zijn daar degenen die de waarheid in een proces proberen te achterhalen, en zijn daarom het onderwerp van studies op dit gebied.

De effecten van beeldmateriaal op juryleden

In een van de eerste gepubliceerde studies naar het effect van foto's op het oordeel van juryleden onderzoeken Oliver en Griffit (1976) het aantal en de hoogte van schadevergoedingen die toegewezen werden na het lezen van een rechtszaak over een ongeluk. Uit dit onderzoek blijkt dat de proefpersonen die tijdens het lezen van de stukken foto's te zien krijgen van verwondingen van het slachtoffer vaker een schadevergoeding toekennen dan de proefpersonen die enkel de beschrijving van de zaak lezen. Ze vinden in deze studie geen significant verschil in de hoogte van deze schadevergoeding. Een later onderzoek door Whalen en Blanchard (1982) repliceert deze bevindingen en wijst uit dat dit verschil enkel optreedt als er gebruik gemaakt wordt van kleurenfoto's. Whalen en Blanchard gaan ervan uit dat hier een emotionele reactie aan ten grondslag ligt. Dat baseren ze op eerder onderzoek naar emotionele reacties op beelden van verwondingen. Deze beelden zouden zorgen voor meer emotionele *arousal*, meer opwinding. Om hier meer duidelijkheid over te krijgen dringen ze aan op verder onderzoek waarbij deze emotionele reactie ook wordt gemeten.

Het onderzoek van Douglas, Lyon en Ogloff (1997) geeft gehoor aan deze oproep. Ze vinden dat juryleden die gruwelijke foto's te zien krijgen meer emotioneel beïnvloed worden en de verdachte vaker schuldig achten. De opgeroepen emotie blijkt een goede voorspeller voor het uiteindelijke oordeel van de juryleden. Dit resultaat wordt later gerepliceerd, met als toevoeging dat zelfgerapporteerde boosheid een significant aandeel heeft in het grotere aantal veroordelingen wanneer er gruwelijke foto's worden bekeken (Bright & Goodman-Delahunty, 2006).

Kassin en Garfield (1991) vinden naast de al genoemde effecten bij afbeeldingen ook een effect bij het gebruik van video's in een rechtsproces. Ze laten juryleden kijken naar een video van een slachtoffer van een moord. Het verschil tussen de condities is dat de ene groep proefpersonen een video te zien krijgt waarbij wordt aangegeven dat het om de plaats delict van de huidige zaak gaat. De andere groep krijgt dezelfde video te zien, maar daarbij wordt verteld dat het gaat om een soortgelijke plaats delict als die van de huidige zaak. Daarnaast is er een controlegroep die enkel beschrijvingen van de zaak leest. De juryleden die de video van de relevante locatie te zien krijgen blijken een lagere *standard of proof* te hebben. Dat houdt in dat ze denken minder bewijs nodig te hebben om de verdachte te veroordelen. Het aantal juryleden dat de verdachte schuldig acht of de hoogte van de straffen verschilt hier niet.

Uit het voorgaande blijkt dus dat visueel bewijs een grote impact kan hebben op schuldigverklaringen en de hoogte van straffen die worden opgelegd. Deze studies maken

echter alleen duidelijk dat er een effect is van beeldmateriaal op het vonnis, niet waar dit effect vandaan komt. Om te begrijpen waar deze verschillen in vonnissen door veroorzaakt worden moet meer op conceptueel niveau gedacht worden.

Relevante concepten

Een mogelijke verklaring voor het zojuist beschreven verschijnsel is te vinden in het Elaboration Likelihood Model (Petty & Cacioppo, 1986). Hierin wordt gesteld dat mensen gemotiveerd zijn om altijd correcte overtuigingen te hebben. Er worden twee manieren van verwerking beschreven: centrale en perifere verwerking. Over het algemeen zorgt een meer centrale verwerking voor een beter inhoudelijk verwerkte boodschap. Daarom zal het verwerken van een overtuigende boodschap bij voorkeur meer centraal gebeuren. Als een boodschap echter niet centraal verwerkt kan worden, bijvoorbeeld vanwege een te grote opgeroepen emotie, zal dit meer perifeer gebeuren (Nabi, 1999). Dit heeft als gevolg dat een boodschap verwerkt wordt op basis van meer oppervlakkige eigenschappen (Petty & Cacioppo, 1986).

Alternatieve verklaringen voor meer perifere verwerking kunnen onder andere liggen in een gebrek aan motivatie, gebrek aan kennis, lage argumentkwaliteit of laag vertrouwen in de bron van de informatie (Petty & Cacioppo, 1986). Een minder centrale verwerking is in een rechtsproces vanzelfsprekend onwenselijk. Daarom is het belangrijk te onderzoeken welke factoren, die centrale verwerking verhinderen, in de rechtszaal daadwerkelijk tot uiting komen.

In de literatuur wordt verschillend gedacht over een ander onderliggend mechanisme dat ten grondslag kan liggen aan de verschillende interpretaties van de juryleden. Zo blijkt bijvoorbeeld dat juryleden vaker geneigd zijn een schuldigverklaring te geven naarmate de beelden die gebruikt zijn meer details bevatten, oftewel levendiger zijn (Bell & Loftus, 1988). Gezien het feit dat de levendigheid van een boodschap als een continuüm kan worden gezien (Bell & Loftus, 1988), kunnen we ervan uitgaan dat afbeeldingen levendiger zijn dan beschrijvingen.

Nemeth (2002) onderzocht of gruwelijke foto's en beschrijvingen van deze foto's een effect hebben op de mate van opgelegde straffen. Hierbij meet hij of levendigheid en emotionele waarde van deze beelden en beschrijvingen voorspellende factoren zijn. Hier vindt hij, anders dan Bell & Loftus (1988), geen verschil in vonnissen tussen de groepen die verschillende maten van gruwelijke beelden zagen. Dit kan voortvloeien uit de opzet van het experiment. Elke groep ziet namelijk zowel de foto's als de beschrijvingen, zij het verschillend gemanipuleerd in gruwelijkheid. Het is mogelijk dat de manipulaties van beeld en tekst elkaar hier in de weg zitten. Daarnaast meet Nemeth (2002) bij de juryleden ook de overtuiging dat zij de juiste beslissing gemaakt hebben. Uit de zeer hoge standaardafwijking blijkt dat er verspreid over alle condities door de juryleden veel getwijfeld wordt. Dit kan te maken hebben met de complexiteit van de zaak in kwestie. Er lijken dus nog andere factoren te zijn die meespelen in het bepalen van het vonnis.

Congruentie van levendigheid

Het is mogelijk dat de verschillende uitkomsten van deze onderzoeken voortkomen uit een onderliggende factor: de congruentie van de levendigheid (Smith & Shaffer, 2000). Het blijkt dat een levendige boodschap kan bijdragen aan de centrale verwerking van de inhoud, maar dat dit enkel het geval is als de manier waarop de levendigheid zich manifesteert gerelateerd is aan de inhoud van de uiting. Is dit niet het geval, dan zal de inhoud meer perifeer verwerkt worden (Smith & Shaffer, 2000). Dit effect wordt ook gevonden als het gaat om afbeeldingen met een overtuigende boodschap (Chang & Lee, 2010).

Twijfel en kritiek op visueel bewijs

Van een Nederlandse rechter wordt verwacht dat deze kritisch is op onder meer getuigenverklaringen en de betrouwbaarheid van bewijsmateriaal (Cleiren, 2001). In een strafproces ligt het echter bij de Officier van Justitie en de advocaat van de verdachte om dit materiaal daadwerkelijk aan te leveren. Zij hebben ook de mogelijkheid om elkaars bewijsmateriaal te bekritisieren, om op deze manier hun beider standpunten over te brengen. Iedere partij in het proces heeft in principe de mogelijkheid om kritische vragen te stellen. Hierbij kan ook twijfel voorkomen over de beelden die als bewijs worden ingebracht.

Deze twijfel over beelden, of kritiek op beelden – deze termen worden als synoniemen gebruikt in dit onderzoek – is een legitiem onderzoeksobject. Onderzoek wijst uit dat, in tegenstelling tot het kritiekloos verwerken van informatie, twijfel over de waarheid van communicatie inspanning kost (Prentice, Gerrig & Bailis, 1997). Kritiek leveren op een communicatieve uiting is dus iets waar systematische aandacht, oftewel centrale verwerking voor nodig is.

Feigenson, Sherwin en Spiesel (2006) betrekken dit op de juridische praktijk. Zij geven aan dat het de taak van een juridische professional is, om in een wereld gedomineerd door media en beelden, kritisch te blijven denken. Zodra meer mensen de implicaties van digitale productie inzien, en bedenken dat realiteit in een beeld anders kan worden weergegeven of kan worden gewijzigd, kan er een nieuw soort scepsis ontstaan. De afweging die gemaakt moet worden tussen representatie en realiteit wordt dan steeds invloedrijker. De belangrijkste overweging van Feigenson et al. (2006) voor dit onderzoek is of juridische professionals al hebben leren omgaan met de zojuist beschreven standaard goedgelovigheid van de menselijke natuur (Prentice et al., 1997).

Samenvattend kunnen we stellen dat uit studies naar het gebruik van levendig beeld blijkt dat deze beelden vaak zorgen voor andere vonnissen dan wanneer er minder levendig bewijs gebruikt wordt. De soms tegenstrijdige resultaten zijn mogelijk te verklaren door de (ir)relevantie van deze beelden voor het doel van de communicatie op dat moment. Voor twijfel over en kritiek op communicatie is het nodig dat uitingen centraal worden verwerkt. Deze centrale verwerking kan op verschillende manieren worden bedreigd. Zoals beschreven is deze bedreiging toe te schrijven aan irrelevantie of te grote levendigheid.

Onderzoeksvraag

Het kritisch kijken naar beeld zoals aanbevolen door Feigenson et al. (2006) in de praktijk van het Nederlandse recht zal centraal staan in het huidige onderzoek. Kritische vragen bestaan uit het twijfelen aan de waarheid van een beeld, uitgesproken tijdens het rechtsproces. Deze twijfel over beelden kan te maken hebben met de inhoud of vorm van het beeld, of met de context ervan. Onder het begrip twijfel over of kritiek op een beeld valt in dit onderzoek elke keer dat er expliciet sprake is van twijfel over de waarheid of bewijskracht van een beeld tijdens het proces.

Ten eerste zal worden onderzocht of de genoemde beschrijvingen van beeld vaker twijfel over dit beeld oproepen dan fysiek beeldmateriaal. Daarnaast is het in relatie tot de studies van Smith en Shaffer (2000) en Chang en Lee (2010) interessant om te onderzoeken of de relevantie van het beeld invloed heeft op in hoeverre er kritisch over het beeld nagedacht wordt. Samengevat luidt de onderzoeksvraag als volgt: 'In hoeverre heeft de fysieke aanwezigheid van beeld in de rechtszaal invloed op de kritische benadering van dit materiaal, en hangt deze invloed af van de relevantie van het beeld?'

Hypotheses

De verwachting is dat kritische vragen vaker voorkomen op het moment dat een uiting meer centraal verwerkt wordt. Deze centrale verwerking komt onder meer naar voren wanneer een uiting niet te veel verwerkingskracht vraagt, of als de stimulus laag in emotionele waarde is. Beschrijvingen van beeld voldoen hier waarschijnlijk meer aan dan fysiek aanwezig beeld. Ik verwacht daarom dat er vaker kritische vragen worden gesteld over beschrijvingen van beeld dan over fysiek aanwezig beeld.

Omdat centrale verwerking, zoals besproken, een grotere rol speelt als de stimulus relevant is voor het onderwerp van de communicatie verwacht ik dat er meer kritische vragen worden gesteld bij relevante stimuli. Andersom is de verwachting dat er minder getwijfeld wordt over irrelevante beelden.

Methode

Opstellen corpus

Voor het verzamelen van de data woonden zes studenten van 23 mei tot 3 juni 2016 85 rechtszaken bij in de rechtbank van Utrecht. De inhoud van de verschillende zaken en gebruikte beelden werd met behulp van een codeerschema systematisch verwerkt. Dit codeerschema was opgesteld aan de hand van eerdere rechtbankbezoeken. Hiermee werd een corpus aangelegd.

Procedure

Het codeerschema bevat onder andere vragen over het onderwerp van de zaak, welke beelden er gebruikt werden, door wie een beeld getoond werd en wat deze beelden toonden. Dit codeerschema is online beschikbaar via de link in bijlage 1. Vanwege het feit dat de data voor meerdere onderzoeken gebruikt wordt, is het schema uitgebreider dan voor het huidige onderzoek noodzakelijk was. Over deze data zal dus niet worden gerapporteerd.

Drie items in het codeerschema zijn met name van belang voor de hier besproken theorie. Het gaat dan om de aanwezigheid van het beeld, fysiek of als beschrijving. Daarnaast is de relevantie van het beeld genoteerd. Beelden werden enkel gecodeerd als relevant als de relevantie op geen enkel punt onduidelijk was. Verder werd aangegeven of er vraagtekens worden gezet bij de waarheid van het beeld, en zo ja, door wie. Deze twijfel is bij de beoordelaars gedefinieerd zoals al eerder besproken is.

Om het coderen van de informatie zo betrouwbaar mogelijk te maken over alle beoordelaars, is gekozen om voor alle items gebruikt te maken van binaire variabelen. Hiermee is rekening gehouden in de formulering van de vragen.

Analyse

Omdat het hier om binaire variabelen gaat wordt deze kwantitatieve data geanalyseerd aan de hand van Chi-kwadraat en Fisher's Exact. Fisher's Exact wordt enkel gerapporteerd als de waarde voor een bepaalde conditie lager is dan vijf, omdat dit getal betrouwbaarder is bij lage waarden.

De data die wordt verzameld over de inhoud van de beelden en daarnaast over de interpretatie van het beeld door de verschillende partijen wordt gebruikt voor een kwalitatieve analyse. Dit om meer inzicht te krijgen in de praktijk van het gebruik van beeld. De twijfel over de beelden zal worden ingedeeld in categorieën om duidelijkheid te krijgen wat voor twijfel hier een rol speelt, en om eventueel vervolgonderzoek houvast te geven.

Resultaten

Kwantitatieve resultaten

In totaal zijn in twee weken 85 rechtszaken bezocht. In 48,2% van deze zaken (N = 41) werd gebruik gemaakt van een vorm van beeldmateriaal, zij het beschreven of fysiek. In alle zaken werden in totaal 75 beelden gebruikt, een gemiddelde van 1,83 beelden per zaak. Wat betreft de aanwezigheid in de rechtszaal was 72% van de beelden fysiek aanwezig (N = 54), terwijl 28% werd beschreven (N = 21). Van 28% van de beelden (N = 21) werd de waarheid expliciet betwijfeld.

Het blijkt zo te zijn dat fysieke aanwezigheid geen rol speelt in de twijfel die over de beelden wordt uitgesproken: $X^2(1) = 0,412$, $p = 0,521$. Er zijn dus geen significante verschillen met de verwachte waarden gevonden. Zie tabel 1 voor de resultaten met betrekking tot aanwezigheid en twijfel.

			Twijfel		Totaal
			Nee	Ja	
Aanwezigheid	Fysiek	Waarde	40	14	54
		Verwachte waarde	38,9	15,1	54
		Std. Res.	0,2	-0,3	
	Beschrijving	Waarde	14	7	21
		Verwachte waarde	15,1	5,9	21
		Std. Res.	-0,3	0,5	
Totaal		Waarde	54	21	75
		Verwachte waarde	54	21	75

Tabel 1. Waarden en verwachte waarden met standardized residual van de aanwezigheid- en twijfelconditie.

Er blijkt sprake van een trendeffect van relevantie: $X^2(1) = 3,002$, $p = 0,083$. Omdat 2 cellen een verwachte waarde hebben lager dan 5 is aanvullend ook Fisher's exact te rapporteren ($p = 0,089$). Niet-relevante beelden worden vaker dan verwacht niet betwijfeld. Zie tabel 2 voor de resultaten van de relevantie- en twijfel conditie.

			Twijfel		
			Nee	Ja	Totaal
Relevant	Nee	Waarde	7	0	7
		Verwachte waarde	5	2	7
		Std. Res.	0,9	-1,4	
	Ja	Waarde	47	21	68
		Verwachte waarde	49	19	68
		Std. Res.	-0,3	0,4	
Totaal	Waarde	54	21	75	
	Verwachte waarde	54	21	75	

Tabel 2. Waarden en verwachte waarden met standardized residual van de relevantie- en twijfelconditie.

Kwalitatieve resultaten

Na een kwalitatieve analyse van de genoteerde interpretaties van de beelden door de verschillende partijen valt een aantal zaken op. Allereerst is het zo dat er in deze steekproef door de rechter nooit expliciet wordt getwijfeld aan gebruikte beelden. Daarnaast is de officier van justitie slechts twee keer kritisch op de waarheid van een beeld. Elke andere keer dat er getwijfeld wordt aan een beeld wordt dit gedaan door de verdedigende kant, de advocaat of de verdachte. De twijfel betrof altijd het beeld dat de andere partij aanleverde. Een logische bevinding, men twijfelt niet aan iets dat hij zelf heeft ingebracht ter ondersteuning van het betoog.

Verder zijn de kritieken op de beelden in deze steekproef in te delen in vier categorieën. Deze worden hieronder uitgewerkt met behulp van voorbeelden uit de data.

(1) Twijfel over omstandigheden beeld

“Ik was bij een vriend, daar heb ik inderdaad met [wiet]planten gewerkt, maar de planten op de foto zijn niet de planten uit het huis waarover we het hebben. Planten zijn van een vriend van mij, ik ben niet op de locatie geweest waar het knippen plaatsvond.”

Hier wordt niet getwijfeld aan het beeld zelf, maar aan de omstandigheden die de situatie op het beeld teweeggebracht zouden hebben. Deze vorm van twijfel komt in het corpus vier keer voor.

(2) Twijfel over wat te zien is

“Ik snap niet dat u zegt dat ik de beveiliging vastpak. Dat is niet te zien en de beveiliging is ook nog eens drie keer zo groot als ik.”

In deze categorie wordt getwijfeld aan de interpretatie van het beeld zelf. Het gaat hier vaak om onduidelijke beelden die meerdere interpretaties mogelijk maken. In het corpus komt deze categorie negen keer voor.

(3) Twijfel over bewijskracht

“Het zichtbare letsel kan niet door mij zijn veroorzaakt. Het slachtoffer ken ik al even en ik weet dat hij flink aan de drugs zit. Letsel komt niet door mij maar door de problematische levensstijl van het slachtoffer.”

Hier zijn de implicaties van het beeld onderwerp van twijfel. De vraag die centraal staat is of hetgeen op het beeld te zien is inderdaad te wijten is aan gedrag van de verdachte of toch een andere oorzaak heeft, en of het beeld daarom wel als bewijs kan dienen voor het ten laste gelegde feit. Deze vorm van twijfel komt zes keer voor.

(4) Twijfel over details

“In de foto staat ook de datum aangegeven waarop de foto gemaakt is, dat kan iedereen aanpassen.”

Hier wordt ook niet getwijfeld aan het beeld zelf, maar aan een klein detail dat de foto zijn bewijskracht zou moeten geven. Dit kwam slechts tweemaal voor, maar staat echt los van andere categorieën.

Deze verschillende categorieën geven blijk van de verschillende manieren waarop er aan een beeld getwijfeld kan worden. Omdat de categorieën verspreid over de aanwezigheidsvormen voorkomen kunnen we ervan uitgaan dat ook hier het feit of een beeld fysiek aanwezig is of beschreven wordt niet uitmaakt.

Conclusie

Zoals beschreven is onderzocht of, en in hoeverre, de fysieke aanwezigheid van beeld in de rechtszaal invloed heeft op de kritische benadering van dit materiaal. Daarnaast is gekeken of relevantie van het beeld invloed heeft op de twijfel over dit beeld.

Het blijkt dat er geen verschil bestaat in aantal twijfelgevallen als een beeld fysiek aanwezig is of beschreven wordt. Dit is in principe positief: op basis van dit onderzoek kunnen we zeggen dat het op dit punt niet uitmaakt of een beeld al dan niet fysiek aanwezig is. Dat betekent dat in de huidige gang van zaken in de rechtszaal op dit gebied geen scheve verhoudingen zijn. Op het moment dat het, om wat voor reden dan ook, niet mogelijk is om een beeld fysiek te tonen hoeft men zich op basis van deze resultaten niet af te vragen of een beschrijving van dit beeld wel even geloofwaardig is.

Er blijkt wel sprake te zijn van een interessant resultaat als het gaat om de relevantie van het beeld en de invloed daarvan op kritiek op beelden. Er is sprake van een trend richting de conclusie dat er minder wordt getwijfeld over irrelevante beelden. De verwachting was dat er meer getwijfeld zou worden over relevant beeld, en daarmee minder over irrelevant beeld. Voor het laatste gedeelte van deze hypothese zijn dus aanwijzingen gevonden. Het is waarschijnlijk dat een grotere steekproef dit met zekerheid kan aantonen. Dit zou, zelfs onafhankelijk van de theorie, een intuïtief logisch resultaat zijn: het kritisch bevragen van irrelevant beeld is immers per definitie onnodig. Maar dit sluit ook aan bij de theorie: een beeld, levendig of niet, zal meer perifeer worden verwerkt als dit niet relevant is voor het doel van de communicatie. Daarom zal dit beeld minder systematisch verwerkt en daarom minder kritisch bevestigd worden. Dit heeft tot gevolg dat het van minder invloed is op de uiteindelijke conclusie.

Met betrekking tot de kwalitatieve resultaten zijn er vier categorieën van twijfel geïdentificeerd. Deze categorieën bieden de mogelijkheid verder te kijken naar de inhoud van de communicatie over beeld in de rechtszaal. De categorie die het vaakst voorkomt is het twijfelen over wat op het beeld te zien is. Dit is wellicht te wijten aan het feit dat deze vorm van twijfel het gemakkelijkst te formuleren is. Twijfel over context of de bewijskracht van een beeld vereist logischerwijs een groter overzicht van de zaak in kwestie en daarom meer verwerkingskracht. Het is voor een verdachte bijvoorbeeld makkelijker om aan te geven dat hijzelf niet te zien is op het beeld, dan om te zeggen dat hij wel op het beeld staat maar dat dit beeld niet bewijst wat het zou moeten bewijzen.

Concluderend blijkt dat de relevantie van het beeld een grotere invloed heeft op het kritisch benaderen van het beeldmateriaal dan de fysieke aanwezigheid van dit beeld. Of dit beeld fysiek aanwezig is of wordt beschreven maakt voor het twijfelen namelijk geen verschil. Er zijn verschillende vormen van twijfel belicht, hieruit blijkt dat er meerdere manieren zijn om beeld kritisch te benaderen.

Discussie en implicaties

Het huidige onderzoek kan op meerdere punten verbeterd worden. Ten eerste is het met een grotere steekproef waarschijnlijk mogelijk om aan te tonen dat er significant minder getwijfeld wordt over irrelevante beelden. Echter, zolang er geen significant groter aantal twijfelgevallen wordt gevonden bij relevante levendige beelden is het niet mogelijk de besproken theorie over levendigheidscongruentie ook toe te passen op de rechtspraak. Het is mogelijk dat hier nog een onderliggende oorzaak aan te duiden is. Volgens Frey en Eagly (1993) is het mogelijk dat levendigheid een veel minder grote rol speelt in attitudeverandering als de motivatie om de informatie te verwerken hoog is. Dit kan veroorzaakt worden door de omgeving waarin de communicatie plaatsvindt. De rechtspraak is vanzelfsprekend een omgeving die hieronder zou vallen. Hier ligt wellicht ook het verschil tussen de juryrechtspraak, waar tot nu toe het onderzoek naar de invloed van beeld op juridische procedures is gedaan, en het Nederlandse systeem. De juryleden zijn immers allemaal leken, zowel op juridisch gebied als op het gebied van omgaan met (gruwelijk) bewijs, terwijl Nederlandse rechters getraind zijn om neutraal te blijven en slechts feiten te verzamelen.

Een andere manier waarop het onderzoek naar beeldgebruik in de Nederlandse rechtszaal mogelijk kan worden verbeterd is het aanpassen van de onderzoeksomgeving en -methode. De observatie is nu gedaan in de dagelijkse praktijk. Dit is ecologisch gezien een pluspunt, maar inhoudelijk gezien een bedreiging van de betrouwbaarheid. Een factor die in het huidige onderzoek bijvoorbeeld meegespeeld kan hebben, maar die niet is onderzocht, is de gruwelijkheid van de beelden. Het in dit onderzoek gecodeerde beeldmateriaal bevatte geen zeer gruwelijke foto's, waar bijvoorbeeld ernstige verwondingen op te zien zijn. Veel van het geciteerde onderzoek vanuit de juryrechtspraak ging namelijk over een vorm van gruwelijk bewijs, en de invloed daarvan. Dit kan wellicht worden gezien als aparte categorie binnen het gebruik van beeld in de rechtszaal. Dit ernstige type beeld is in de huidige steekproef niet naar voren gekomen, daarom kan over een eventueel onderscheid geen uitspraak worden gedaan. In een experimentele setting met deze gruwelijke beelden in een Nederlands rechtssysteem zou dit onderscheid wel kunnen worden onderzocht. In principe zou het dan gaan om een replicatie van bijvoorbeeld het onderzoek van Oliver en Griffitt (1976), maar in een Nederlands systeem.

Een eventuele verbreding van de methode zou kunnen inhouden dat er interviews worden gehouden met rechters om te bepalen wat hun beweegredenen zijn om zich niet uit te spreken over beeld in de rechtszaal, wat blijkt uit de huidige steekproef. Ook is het op deze manier mogelijk te achterhalen welke rol beelden spelen in de overweging die de rechter maakt bij het vaststellen van de schuld van de verdachte.

Kijkend naar de mogelijke gevolgen van deze resultaten is het van belang op te merken dat toch ruim een kwart van alle beelden in twijfel getrokken wordt, met name door de verdediging. Nu is het voor mij als juridische leek gevaarlijk terrein aanbevelingen te doen over de verbetering van het rechtsproces, maar onderbouwd door de kwalitatieve resultaten en vanuit een communicatiewetenschappelijk perspectief is het toch mogelijk een suggestie te doen. Het lijkt me wenselijk dat in de rechtszaal zo weinig mogelijk multi-interpretabele

beelden gebruikt worden. De beelden die nu bijvoorbeeld zijn gecategoriseerd onder 'twijfel over wat te zien is' zijn blijkbaar te onduidelijk om een direct heldere interpretatie te geven. Het is mogelijk deze beelden niet als bewijs aan te voeren, hoewel dit natuurlijk ook van ander ondersteunend bewijs afhangt. Als er voldoende bewijs is om een standpunt te ondersteunen zonder dit onduidelijke beeld kan een officier van justitie ervoor kiezen om dit beeld dan niet te gebruiken, om deze andere interpretatie voor te zijn. Daar tegenover staat dat twijfel over beeld dat valt in de categorie 'twijfel over omstandigheden' waarschijnlijk niet te voorkomen is, vanwege het feit dat deze vorm van twijfel niet gaat over het beeld zelf, hoe duidelijk het ook mag zijn.

Verder is het nog van belang het feit te vermelden dat de officier van justitie wordt geacht onpartijdig te zijn en enkel aan waarheidsvinding te doen (Bauw, Böhler & Westerveld, 2013). Om deze taak uit te kunnen voeren kan de officier van justitie tijdens het vooronderzoek bepalen welk beeld er wordt ingebracht als bewijs. Als de officier van justitie twijfels heeft over de bewijskracht van een beeld kan hij er op dat moment al voor kiezen dit beeld niet als bewijs in te brengen. Dit kan de oorzaak zijn van het feit dat er door de officier van justitie nooit wordt getwijfeld over bewijs dat niet van de verdachte komt. Deze twijfel heeft immers al plaatsgevonden tijdens het vooronderzoek, en kon in dit onderzoek daarom niet worden meegenomen. Vanwege de onpartijdigheid van de officier van justitie kan worden aangenomen dat deze alle visuele bewijsstukken die hij in een zaak inbrengt relevant en niet twijfelachtig vindt.

In de Verenigde Staten bestaat voor het toelaten van visueel bewijs een onderscheid tussen 'prejudicial' en 'probative' bewijs. Het eerste is bewijs dat wordt ingebracht met als doel de jury te beïnvloeden, het tweede is echt een bewijs dat een causale relatie legt. 'Prejudicial' bewijs is in principe niet toegestaan, hoewel de scheiding tussen de twee niet altijd helder is. Een scheiding tussen deze vormen van visueel bewijs zou in de Nederlandse rechtspraak ook mogelijk zijn. Het zou dan nodig zijn om beelden, voor ze als bewijs mogen worden gebruikt, te laten screenen door een andere rechter dan degene die de zaak behandelt. De visuele bewijsstukken die door de externe rechter als 'prejudicial' worden aangemerkt zouden dan niet worden toegelaten in het daadwerkelijke proces. Een andere mogelijkheid is – voor zover dit niet al gedaan wordt – het nog beter opleiden van rechters in het omgaan met aangrijpend visueel bewijs, door ze bijvoorbeeld bekend te laten raken met de verschillende manieren van verwerking en de rol die emotie daarin kan spelen.

Al met al kunnen we naar aanleiding van dit onderzoek stellen dat het gebruik van beeld in de Nederlandse rechtspraak een proces is dat vele facetten kent. Er is gepoogd een van deze facetten uit te lichten en te analyseren. De twijfel over beelden lijkt nu niet door een van de twee onderzochte factoren te verklaren. Het Nederlandse recht is vanzelfsprekend ook gecompliceerder dan dat. Twijfel over beelden blijft over het algemeen natuurlijk gerechtvaardigd in de rechtszaal. Beelden blijven gemedieerd, daarom is het altijd mogelijk dat een gedeelte van een benodigd perspectief niet duidelijk wordt. Daar is het de taak van de advocaat, verdachte, officier van justitie of rechter om dit aan te kaarten. Vanuit de ervaring met communicatie in de rechtszaal, die tijdens dit onderzoek is opgedaan, is het met zekerheid te zeggen dat de verschillende partijen dit zullen blijven doen.

Referenties

- Bauw, E., Böhler, B., & Westerveld, M. (2013). Juridische togadragers: de leden van het Openbaar Ministerie. In *Togadragers in de rechtsstaat*. Den Haag: Boom Juridische Uitgevers.
- Bell, B. E., & Loftus, E. F. (1985). Vivid persuasion in the courtroom. *Journal of Personality Assessment*, 49(6), 659-664.
- Bell, B. E., & Loftus, E. F. (1988). Degree of detail of eyewitness testimony and mock juror judgments [sic]. *Journal of Applied Social Psychology*, 18(14), 1171-1192.
- Bright, D. A., & Goodman-Delahunty, J. (2006). Gruesome evidence and emotion: anger, blame, and jury decision-making. *Law and Human Behavior*, 30(2), 183-202.
- Cleiren, C. P. (2001). Waarheid in het strafrecht: niet tot elke prijs. *Preadvies Vereniging voor Procesrecht*, 9-31.
- Feigenson, N., Sherwin, R. K., & Spiesel, C. O. (2006). Law in the digital age: how visual communication technologies are transforming the practice, theory, and teaching of law. *Boston University Journal of Science & Technology Law*, 12, 227-273.
- Frey, K. P., & Eagly, A. H. (1993). Vividness can undermine the persuasiveness of messages. *Journal of Personality and Social Psychology*, 65(1), 32-44.
- Joffe, H. (2008). The power of visual material: persuasion, emotion and identification. *Diogenes*, 55(1), 84-93.
- Kassin, S. M., & Garfield, D. A. (1991). Blood and guts: general and trial-specific effects of videotaped crime scenes on mock jurors. *Journal of Applied Social Psychology*, 21(18), 1459-1472.
- Nabi, R. L. (1999). A cognitive-functional model for the effects of discrete negative emotions on information processing, attitude change, and recall. *Communication Theory*, 9(3), 292-320.
- Nemeth, R. J. (2002). *The impact of gruesome evidence on mock juror decision making: the role of evidence characteristics and emotional response* (Doctoral dissertation, Louisiana State University).
- Oliver, E., & Griffitt, W. (1976). Emotional arousal and 'objective' judgment. *Bulletin of the Psychonomic Society*, 8(5), 399-400.
- Petty, R. E., & Cacioppo, J. T. (1986). The elaboration likelihood model of persuasion. *Communication and Persuasion*, 1-24.
- Prentice, D. A., Gerrig, R. J., & Bailis, D. S. (1997). What readers bring to the processing of fictional texts. *Psychonomic Bulletin & Review*, 4(3), 416-420.
- Smith, S. M., & Shaffer, D. R. (2000). Vividness can undermine or enhance message processing: the moderating role of vividness congruency. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 26(7), 769-779.
- Vanderveen, G. N. (2011). Beeldmateriaal in de Nederlandse strafrechtsketen. *Justitiële Verkenningen*, 37(7), 10-28.
- Whalen, D. H., & Blanchard, F. A. (1982). Effects of photographic evidence on mock juror judgement. *Journal of Applied Social Psychology*, 12(1), 30-41.

Bijlage 1

Codeerschema, online beschikbaar via <http://bit.ly/1YmR1Hw>.